

РЕЗЮМЕ

Л.В. Пшеничная. Современные ценностные ориентиры процесса образования.

В статье рассмотрены проблемы художественного образования как духовной ценности, которая необходима для воспитания творческой, интеллектуальной, духовно богатой личности; сделан анализ значения подготовки будущего учителя к профессиональной деятельности, в том числе художественно-педагогической.

Ключевые слова: художественное образование, процесс образования, ценностные ориентиры, личность, профессиональная деятельность, подготовка учителей.

SUMMARY

L.Pshenichna. Education Process Modern Valuable Basis.

The article highlights the problems of arts education as spiritual value that is necessary for bringing up a creative, intelligent personality; the importance of future teacher training for the professional activities at secondary schools is analyzed.

Keywords: art education, the process of education, valuable basis, personality, professional activity, teacher training.

УДК 130+100.45+378.978

О.Є.Реброва

Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

АТРИБУТИ ХУДОЖНЬОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ В МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРОЦЕСАХ

У статті розглянуто сутність художньої ментальності як системи взаємозв'язку таких атрибутів: художня картина світу, художній світогляд, стиль, художнє мислення, художньо-ментальний досвід. Їх сутність показана в освітній проекції, у процесі фахового навчання майбутніх учителів мистецьких дисциплін.

Ключові слова: художня ментальність, картина світу, художній світогляд, художнє мислення, досвід.

Постановка проблеми. Пізнання суті закованої інформації в культурних архетипах, наукових поняттях, міфологічній символіці, релігійних канонах, законах, що пояснюють природу і суспільство відбувається поступово продовж життя людини на побутовому, суспільному, науковому і художньому рівнях. На їх досягнення спрямовані процеси виховання, навчання, інтелектуального розвитку дітей, процеси формування особистості відповідно до традицій певного народу, етносу, культури. Так поступово формується ментальність певного народу взагалі та конкретної особистості зокрема.

Ментальність вивчається, аналізується, інтерпретується через низку категорій: «образ мислення», «мисленнєвий інструментарій», «сітка координат» тощо. Як багатовекторний феномен, вона охоплює найскладніші сфери суспільства та кожної окремої особистості, дедалі частіше застосовується у педагогіці як наукова категорія. З педагогічної точки зору

постає питання, в яких саме аспектах використовується зазначена категорія, у чому її сутність у контексті наукового пізнання, які її атрибути, функції, які можливості щодо вдосконалення фахового навчання та професійного становлення майбутнього вчителя.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз літературних наукових джерел щодо ментальності дозволив констатувати інтерпретацію феномену ментальності в двох аспектах:

1. Як феномен, що виявляється в психологічній та етнопсихологічній сфері, у тому числі регіональній (В. Буряк, В. Вундт, Г. Гачев, С. Грабовський, Р. Додонов, С. Лурье, І. Стадник та ін.); у культурно-історичній сфері (М. Бахтін, Т. Гетало, П. Гуревич, М. Гусельцева, О. Кривцун, Б. Марков, А. Метельов, Й. Хейзинга, О. Яремчик) та суспільно-соціальної сфері, зокрема професійній (К. Абульханова-Славська, Б. Гершунський, А. Гуревич, Е. Дюркгейм, В. Житков, Н. Каліна, Ф. Кремень, Б. Соколов, В. Сонін та ін.).

2. Як атрибут духовного світу особистості, що є комплексом її образів, у тому числі уявлень картини світу (Л. Виготський, Ж. Дюбі, А. Леонтьєв, М. Ярошевський); образу, типу мислення (А. Бергсон, М. Блок, Л. Леві-Брюль, Л. Февр, М. Холодна, інші), ціннісних орієнтацій, а саме культурних і субкультурних (Ж. Ле Гофф, І. Дубов, С. Кулікова, О. Рудницька та ін.), стереотипів поведінки (Г. Джулай, Е. Дюркгейм, О. Огонезова-Григоренко, Д. Полежаєв, О. Сапогова, В. Сонін та ін.), що становить різноманітні аспекти набуття її життєвого досвіду.

Зазначена різноманітність сутності ментальності дає можливість застосовувати її для пояснення складних інтегрованих систем і в мистецькій педагогіці. У цій педагогічній галузі феномен ментальності не є достатньо дослідженим, на відмінну від психолого-педагогічних наук та методології педагогіки у цілому.

Актуальність обумовлена зростанням кількості педагогічних досліджень, що використовують цю категорію, та необхідністю визначення її особливостей у мистецькій педагогіці. У своєму дослідженні ми використовуємо категорію «художня ментальність», яка за структурою є синтезійним, інтегрованим феноменом, що охоплює художнє мислення (конотативне та латеральне), яке не обмежується напрямом мистецтва; синтезованим, цілісно-асоціативним, перцептивно-комунікативним видом сприйняття мистецтва як символічно-зображального, індивідуально-відтвореного образу світу; накопиченого досвіду такого сприйняття, результатом чого є створена система ціннісних орієнтацій та стереотипних позицій – ставлень до художніх явищ та реальних прототипів, що в них відтворені.

Мета статті – розкрити атрибути художньої ментальності, що виконують регулятивну функцію в мистецько-педагогічних процесах та сприяють цілісному формуванню художньо-ментального досвіду особистості.

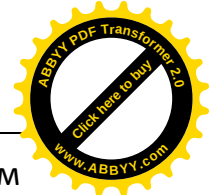
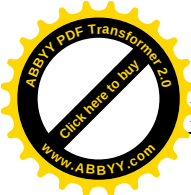
Виклад основного матеріалу. Під час визначення атрибутів «художньої ментальності» ми зорієнтувалися на модульності ментальності, через які її художній інваріант може бути представлений найбільш доцільно та конкретно. У табл. 1 ми визначаємо відповідність таких модальностей у художній сфері.

Таблиця 1

Атрибутивна відповідність ментальності та художньої ментальності

Атрибути ментальності	Атрибути художньої ментальності
Картина світу	Художня картина світу
Мовно-комунікативні атрибути	Семантика художньої мови
Образ мислення	Художньо-творче мислення
Стереотипи поведінки	Стереотипи сприйняття, художньо-перцептивні еталони
Багатодисциплінарність	Інтеграція мистецтва – поліхудожність, синестезія
Етнонаціональний характер ментальності	Національні ознаки мистецтва
Емоційний дух народу	Емоційність як екзистенційна якість мистецтва
Культурно-ментальні традиції, установки; ціннісні орієнтації	Мистецтво як складова культури та субкультури; художні цінності, переваги, уподобання, смаки

Категорії, через які проявляється художня ментальність, поступово входять у художній досвід особистості, формуючи її культуру, художню ментальність. Художня ментальність, як багатофункціональне явище, виконує певну інтегративну функцію, яку ми пояснюємо, посилаючись на визначення Г. Джулай щодо музичної ментальності. Науковець стверджує, що «здатність музичної ментальності, як соціокультурного феномен, відображати і поєднувати у собі не лише ті зміни, які відбуваються у музичній практиці певної епохи, певного народу, у тій соціальній ролі, яку відіграє музика у житті, але й ті якісні зміни, які з'являються в інших сферах життєдіяльності людини, що являють собою складові компоненти загальної культури» [2, 16]. Отже, художня ментальність завдяки своїм «стереоскопічним» можливостям проникання у життєву реальність та відображення дійсності в різноманітних модульностях має ще більш потужну інтегровану функцію у суспільстві, поєднуючи різні картини світу, створюючи полілог культур, формуючи духовну стратегію людства. Вона також впливає і на ментальні процеси мистецької освіти. Найбільш переконливим доказом цієї тези можна вважати вплив інтонації на зміст, форму, завдання та ментальні орієнтації музичної освіти. Є. Ніколаєва, скориставшись інтонаційним підходом, довела відповідність еволюційних ментальних процесів у музичній освіті змінам у музично-інтонаційній сфері. Цей підхід дав можливість авторіві

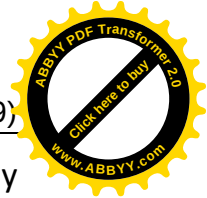
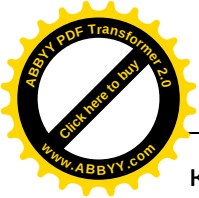

класифікувати основні компоненти музичної освіти. При цьому, як нам здається, вона розраховувала на амбівалентність феномену музичної інтонації: інтонаційної природи музики та інтонаційної сутності її сприйняття. Нас зацікавили саме показники, через які був здійснений такий аналіз. Є.Ніколаєва пропонує виокремлювати такі показники:

- «згортання» в інтонації (В. В. Медушевський) певної музичної культури – народної, релігійно-духовної, світської, що дає змогу визначити відповідні напрями музичної освіти: народна орієнтація, релігійна орієнтація, світська орієнтація;
- тип інтонування, характерний для певного типу музичної творчості – музика фольклорна, менестрельна, канонічно-імпровізаційна, «опус»-музика, що визначають і типи музичної освіти: фольклорної орієнтації, менестрельної орієнтації, канонічно-імпровізаційної орієнтації, орієнтації на «опус»-музику;
- спрямованість музичної освіти на інтонаційне «проживання» учнями музики в певному виді діяльності – композиторської, виконавської, слухацької, музично-теоретичної та музично-педагогічної освіти;
- орієнтація учнів на інтонаційне осягнення музики, що обумовлено особливостями їх особисто-ціннісного ставлення до неї, «залученням» до різних видів музичної діяльності, і специфікою того конкретного виду музичної діяльності, що вибраний як основний, або проявляється у відповідних галузях загальної і професійної музичної освіти [5, 299].

У мистецькій педагогіці художня ментальність також виконує функцію стрижневих координат, через які здійснюється входження майбутнього вчителя до художньо-освітнього простору, і формується власна художня ментальність (художні поняття – образи; уявлення – відчуття; оцінки – цінності; художньо-когнітивні процеси). Ми визначаємо їх у певній послідовності, яка відповідає їх основної місії у художньо-ментальних процесах фахової підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін: художня картина світу → художній світогляд → художній образ, символ → художній стиль → художнє мислення → художнє сприйняття → художня свідомість – позасвідомість → художній досвід. З'ясуємо сутність тих, що найбільш впливово регулюють цілісну систему художньої ментальності.

Художня картину світу особистості ми розуміємо як першеджерело художнього світогляду, світовідчуття та світоставлення, що формується на основі образно усвідомленого уявлення особистості про відбиття дійсності певного культурно-історичного простору у творах мистецтва. Таке уявлення стає регулятором ціннісного ставлення особистості до буття, формує її індивідуальні художні цінності. У свою чергу, художньо-цілісна картина світу як феномен у формуванні світогляду особистості має суб'єктивні й об'єктивні педагогічні фактори впливу на цей процес. Суб'єктивні полягають у площині самовизначення особистості в культурно-художньому просторі, тому що

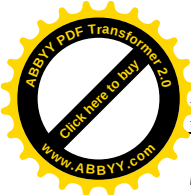
кожна особистість формує своє уявлення художньої картини світу. Однак у кожному конкретному випадку внутрішній діалог особистісного образу світу повинен бути співпричетним, гармонійно співзвучним уявленням художнього образу світу, який існує у конкретній суспільній свідомості. У цьому проявляється фактор педагогічної об'єктивності зазначеного процесу.

Художній світогляд формується у процесі художнього сприйняття і пізнання дійсності, що зображена у мистецтві. Причому художній світогляд, маючи у своєму арсеналі художню свідомість, що володіє художньою грамотністю, досвід художньо-образних уявлень, оцінного ставлення, що ґрунтується на сформованому каркасі художньо-естетичних уподобань, проявляється на різних рівнях, які визначено відповідно до загального світогляду: 1) стихійному (переважно сфера субкультури); 2) повсякденному (наповненість буденного життя вибірконими художніми явищами). Згідно з визначенням О. П. Рудницької, художній світогляд – специфічна форма емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього буття, що фокусує смисложиттєві установки і орієнтири людини, виражені у творах мистецтва [6. 62]. Художньо-професійний світогляд учителя мистецьких дисциплін ми розуміємо як систему художньо-естетичних знань, переконань, почуттів, орієнтацій, які спрямовують професійну діяльність учителя у сферу компетентного використання педагогічного потенціалу мистецтва у формуванні художньої культури та художнього світогляду школярів.

Художній стиль – це феномен, породжений художнім світоглядом, саме через нього проявляється певний спосіб світовідчуття та світоставлення та здійснюється пошук відповідних до цього образів, символічних засобів їх утілення. У такої площині ця категорія розглядається у працях П. Гуревича, О. Кривцуна, А. Лосева, А. Чичерина та інших.

С. Шип, обґрунтовуючи методологічні засади категорії «стиль», визначає останній як «деяке ідеальне відбиття (бо відображення) артефактів мистецтва. У ньому відбивається індивідуальний і колективний досвід творчих дій людини, її практичних міркувань і теоретичних спостережень. Автор конкретизує, що стилі існують в індивідуальній та колективній свідомості у вигляді: а) чуттєвих уявлень; б) понять [8, 5]. Основою для виникнення стилю С. Шип вважає: цілісність особистості автора (також виконавця) творів мистецтва; цілісність етносу, єдність етнічної культури; історичну спільність людей, цілісність соціальних «організмів»; єдність цілей, умов здійснення художньої діяльності, цілісність жанрів [8, 10]. Саме ці чинники стильоутворення відповідають феноменології художньо-ментальних процесів, оскільки охоплюють і індивідуально особливий, і етнічний, і історико-культурний аспекти, що властиві феноменології художньої ментальності.

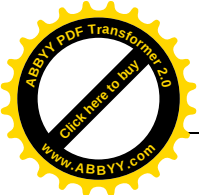
Ментальність пронизує весь процес стилю і жанроутворення у

музичному мистецтві ще й тому, що еволюційні та якісні перетворення, як слушно зауважує І. Пясковський, не здійснюються автономно всередині будь-якого стильового явища, а постійно «оплодотворяється» іншими стильовими явищами: так взаємодіють фольклорні та професійні, світські та церковні атрибути стилю [6, 76]. На сучасному етапі глобалізованих процесів та відкритих міграційних можливостей для культури ми спостерігаємо дуже сильний вплив та взаємообмін культурних мистецьких явищ за принципом діалогу культур: «Схід–Захід», «Європа – Південна Америка» тощо.

Оскільки в більшості визначень щодо сутності ментальності зустрічається феномен мислення, *художнє мислення* вважається структурним елементом художньої ментальності, оскільки воно є основою сприйняття та усвідомлення кодів, артефактів, продуктів художньої культури. На думку М. Бонфельда, усім видам мистецтва притаманний особливий різновид мислення – континуальне художнє мислення [1, 4–9]. У підготовці майбутнього вчителя музики використане музичне мислення, розвиток якого базується на засвоєнні норм музичної грамотності та вдосконалюється у подальшому навчанні у процесі музично-виконавської діяльності на основі «входження» в систему музичної мови, її розуміння та відтворення. Згідно з висловленням Д. К. Кирнарської, остання – це система «граматичних норм», правил використання, з'єднання «слів-моделей». З'єднання мовних елементів у складні звукові структури здійснюється завдяки музичній логіці, що має багаторівневу будову [5, 222].

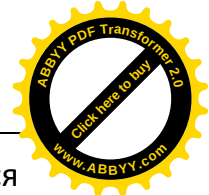
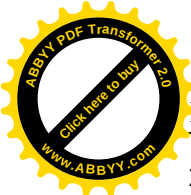
Ментальність музичного мислення можна пояснити, спираючись на точку зору В. Петрушина. Науковець, трактуючи музичне мислення як соціокультурну категорію, пише, що воно (мислення) «складається в соціальному середовищі, в процесі спілкування людей один з одним, тому природно чекати, що кожна самобутня *національна культура має аналогічну музичну культуру* (курсив наш), що відрізняється певними способами музичного вираження (за аналогією з розмовною мовою) і, отже, специфікою музичного мислення. Саме через цю обставину у різних народів – різні характеристики й атрибутивні властивості музичного мислення [5, 222]. В. Петрушин наводить приклад східної та західноєвропейської музики: якщо для східної музики характерний розвиток музичної думки по горизонталі з використанням численних нахилів ладів, багатства ритмічних структур, нетемперовані співвідношення звуків, монодичний розвиток музичної думки, що не сприяв розвитку хорових й оркестрових жанрів, типових для європейської музики, то для європейської характерна прихильність до гомофонно-гармонійного складу, розвиток музичної думки обумовлений логікою руху мелодійних і гармонійних послідовностей. Отже, і закони музичного мислення відповідно виглядають багато в чому по-іншому, ніж у східній музиці [5, 235].

Говорячи про ментальні атрибути художнього мислення, нагадаємо, що такими вважаються емоційно-раціональні процеси (сприйняття–переживання образів мистецтва та їх усвідомлена інтерпретація), а також свідомо–безсвідомі процеси. До діади «свідоме-позасвідоме» не так часто звертаються науковці. На думку І. Зязюна, до категорії «безсвідоме» в людинознавчих науках звертаються, коли виникає потреба описати реальні, без участі свідомості, акти сприймання, пам'яті, мислення, емоцій, почуттів, мотивацій тощо; коли треба з'ясувати закони, яким підпорядковуються ці явища [3, 3]. Науковець пояснює, що в першому випадку «безсвідоме» є феноменом психічної активності, у другому – пояснювальним принципом. Г. Коломієць вважає натхнення актом безсвідомого у творчості, водночас, на підставі аналізу і самоаналізу творчих особистостей, інтуїція, за твердженням Г. Коломієць, – «творчий трансформатор», який сприяє процесу, під час якого в «неживе» (абстрактне мислення) вживається живе [4, 404]. І. Зязюн називає зверхсвідомістю творчу інтуїцію.

Ще один важливий атрибут художньо-ментальних процесів, на які спирається мистецька педагогіка, – *художнє сприйняття*. Вонообумовлено індивідуальним та фаховим мистецьким досвідом. На ментальному рівні художнє сприйняття – досить складний багатофункціональний процес мистецької діяльності, що об'єднує художньо-когнітивну дію – створення, уявлення та розуміння художнього образу як відображення дійсності; художньо-комунікативну дію з твором мистецтва, через нього – з іншим культурно-історичним часом, особистістю (полілог культур); дію оцінювання сформованого естетичного ставлення до дійсності; творчу дію, спрямовану на досягнення образу та розкриття через рефлексію цього досягнення, щось нового для самого себе або нових відчуттів. Усе це у сукупності формує певний художньо-ментальний досвід, який є і результатом, і процесом удосконалення наступних актів сприйняття.

Даючи оцінку музичному досвіду, що є основою такого сприйняття Д. Кірнарська вважає, що досвід для музикантів – це щось стале, універсальне, таке, що має встановлену шкалу цінностей; для немужикантів музичний досвід є чимось інтимним і суто індивідуальним [5, 85]. Якщо прийняти тезу Д. Кірнарської за основу, виходить, що музичний досвід музиканта більш стереотипний, ніж музичний досвід немужиканта. Така позиція ставить достатньо запитань, наприклад, як фахівцю з усталеним стереотипним досвідом керувати, направляти досвід нестереотипний, індивідуальний, унікальний. Відповідь можна знайти, лише орієнтуючись на художньо-ментальний феномен: художньо-духовна аура певного соціокультурного середовища, що створюється на основі традицій, сприйнятих інтерпретацій, розкодуванні художньої інформації, виконує функцію передачі досвіду не лише практичного, а й духовного. А це передбачає поєднання індивідуального сприйняття з нормами і стереотипами

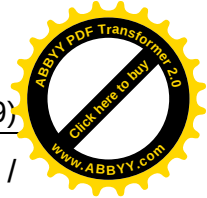
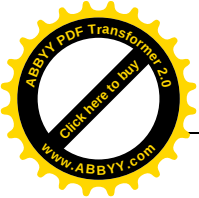

художнього сприйняття, за якими не лише сприймаються, а й створюються художні образи. З цієї позиції процес керування художнім сприйняттям стає педагогічним завданням, що сприяє досягненню мети – формуванню певного художньо-емоційного, художньо-пізнавального досвіду школярів та молоді відповідно до визначених цінностей суспільства.

Висновки. Ментальність як категорія науки відповідає вимогам універсальності значення для сучасного суспільства, характеризується інформативністю, інтегрованістю, наукоємністю, збігається з ознаками сучасної глобалізованої культури. Ці аспекти дозволяють звернутися до категорії ментальності і педагогічній науці. Аналіз категоріального поля ментальності засвідчив, що вона відноситься до універсальних категорій культури, що відображає сприйняття, відбиття та перетворення світу, є своєрідним інструментарієм цих процесів. Атрибутивність художньої ментальності представлена уявленнями художньої картини світу, художнім світоглядом, художнім стилем; до неї входять такі регулятивні фахові феномени, як мислення та сприйняття, синтез художньої свідомості та позасвідомості. Результатом функціонування зазначених атрибутів художньої ментальності у фаховому навчальному процесі стає здобутий художньо-ментальний досвід майбутнього вчителя мистецьких дисциплін. Саме на основі накопиченого художнього досвіду зазначені феномени перетворюються, трансформуються та ускладнюються. Стратегію педагогічного керівництва процесом здобуття такого досвіду доцільно спрямовувати на генералізовану лінію: поєднання кращих художніх традицій академічного та народного мистецтва, засвоєння естетико-педагогічної функції сучасного мистецтва з поєднанням навичок оволодіння сучасними технологіями його використання, налаштованість мотивації творчого саморозвитку на майбутню реалізацію художньо-творчих ресурсів у зміненому художньо-педагогічному середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Бонфельд М. Ш. Музыка: Язык. Речь. Мышление (Опыт системного исследования музыкального искусства) / М. Ш. Бонфельд. – М. : МГЗПИ,1991. – 530 с.
2. Джулай Г. А. Музична ментальність: соціально-філософський аналіз: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філософ. наук : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / Г. А. Джулай. – Одеса, 2003. – 24 с.
3. Зязюн І. Безсвідомість. Підсвідомість. Творчість (з огляду установки Дмитра Узнадзе) / І. Зязюн // Мистецтво і освіта, 2001. – № 3. – С. № 3–9.
4. Коломиец Г. Г. Ценность музыки: философский аспект. /Г. Г. Коломиец.– [Изд.3-е]. – М.: Книжный дом: ЛИБРОКОМ,2009. – 532с.
5. Психология музыкальной деятельности: Теория и практика: учеб. пособ. [для студ. муз. фак. высш. пед. учеб. завед.] / [Д. К. Кирнарская, Н. И. Киященко, К. В. Тарасова и др.]; под ред. Г. М. Ципина. – М. : Академия, 2003. – 368 с.
6. Пяковский И. Логика музыкального мышления / И. Пяковский. – К. : Музична Україна, 1987. – 180с.

7.Рудницька О. Є. Педагогіки: загальна та мистецька : навч. посіб. / О.П.Рудницька, 2002. – 270 с.

8.Шип С. В. Теория художественных стилів : учеб. пособ. /С.В.Шип. – Одесса: Науковець, 2008. – 32с.

РЕЗЮМЕ

Е. Е.Реброва. Атрибуты художественной ментальности в художественно-педагогических процессах.

В статье рассмотрена сущность художественной ментальности как системы взаимосвязи таких атрибутов: художественная картина мира, художественное мировоззрение, стиль, художественное мышление, художественно-ментальный опыт. Их сущность показана в образовательной проекции, в процессе профессионального обучения будущих учителей художественных дисциплин.

Ключевые слова: художественная ментальность, картина мира, художественное мировоззрение, художественное мышление, опыт.

SUMMARY

E.Rebrova. Attributes of artistic mentality in artistically-pedagogical processes.

In the article the essence of artistic mentality as system of intercommunication of such attributs is presented in artistically-pedagogical processes: artistic the world pictures, artistic world view, style, artistic thought, artistically mental experience. Their essence is rotined in educational vector, in the process of the vocational training of future teachers of artistic disciplines.

Key words: artistic mentality, world picture, artistic world view, artistic thought, experience.

УДК 378:37.014.25(430)+(477)

В.М. Солощенко

Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

СТИПЕНДІЙНІ ПРОГРАМИ DAAD ДЛЯ МИТЦІВ УКРАЇНИ: ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ В НІМЕЧЧИНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті відображено науково-дослідницьку роботу Німецької служби академічних обмінів(DAAD). Проаналізовано стипендійні програми DAAD для митців України. Охарактеризовано інтернаціональні мистецькі програми на здобуття академічних ступенів «бакалавр», «спеціаліст» у Німеччині на 2009/2010 роки.

Ключові слова: інтернаціоналізація, вища освіта, стипендійні програми, Німецька служба академічних обмінів (DAAD), університети.

Постановка проблеми. Знаменною ознакою розвитку людського суспільства у ХХ столітті є зміцнення взаємозв'язків і взаємозалежності країн і народів як тенденція, історично зумовлена вимогами НТР, розвитком міжнародного співробітництва, появою глобальних проблем. Ця тенденція особливо посилилася у другій половині ХХ століття, породивши велику кількість різноманітних стипендійних програм, які роблять вагомий внесок не тільки в економіку та політику держав, а й в освіту.